

Dénes Zsófia

Beszélgetés Freud professzorral

Utam kivitt Budapest határába, egy zöld gyepágyas, stúdiórajzú, levegős és nagyszerűen magányos villába, Siegmund [sic!] Freud tanár jó barátainál tartózkodik látogatóban. A szobába, ahol ültünk, annyi fény özönlött be, mintha műteremablakon áramlanék. Kint júliusi, teljes rózsákat facsart a szél. Freud háttal ült az ablaknak, nagy, sötét bőrfotelben és világos színű nyári öltönyben. Minden, amit visel, az ápoltság külsője, az öreguras nyakendője s a kelméinek puha, simuló volta úgy hozzá tartozik, mint a kiválasztott emberek velük született jó ízlése. Termete középnagy, haja, hegyes szakálla őszes, egész megjelenésén a kezdő, hatvanas évek érettsége, de acélossága is, keze, arca keskeny. Az arca. Nem felejtheti el az ember, ha vele valaha találkozott. Annyi minden árad ki belőle, annyi eleven, de magaslatos élet, annyi jószág és szelídség a szemekben, annyi pesszimizmus. Két szájszegletig lefutó barázdában, annyi gondolkodás, ítélet és semmin sem csodálkozó megfigyelés a hatalmas és domináló homlokon. Talán keserű volna ez az arc, ha az ember csak a száját nézné. Talán megközelíthetetlenül fölényes, ha az ember a homlok szerint ítélné. De megmaradnak ezután a szemek, a sötét, okos és okosnál is jószágosabb szemek: amelyek magányba vonultak, mint csak a lelki arisztokratáké, és valahol legbelül oly tiszták, mint a gyermeké.

Nem esik jól Freud professzornak az interjú. Nem az ő lényéhez való a személy szerint, s nem úgy szerinti hírlapi szereplés. Tudom és látom, mennyivel szívesebben töltené csendes, tudományos eszmecserében a délutánját orvos barátaival, akik itt körülvették. De az érdeklődő magyar közönségnek, a Világ művelt olvasótáborának mégis meghozza a kért áldozatot, és én megkérdem:

– Melyek a pszichoanalitikus tan legutóbbi állomásai s a jövőre nézve melyek a kilátásai?

A professzor elmosolyodik. Azt feleli:

– Ha tizennégy napi válaszütem volna, s azután is írásban válaszolhatnék, akkor adhatnék erre a kérdésre feleletet.

Már most bátortalanul intézem második kérdésemet. Tudom, hogy Freud mostanában rakja le a metapszichológikus rendszer alaptételeit, amely következtetés a psziché mechanizmusára a pszichoanalitikus tapasztalatok alapján. Vagyis ezt az anatómiailag megközelíthetetlen problémát: a lelki működéseknek megfelelő legfinomabb rezdüléseket fogják az eredetükre visszavezetett tünetek a hozzáértő tudósok számára meghatározni. Szeretném a Világ számára az erre vonatkozó első nyilvános nyilatkozatot megszerezni, bár tudom a súlyosbító körülményt, hogy ezzel elébe vágok egy korszakos jelentőségű, de nyilvánosságra még nem szánt kérdésnek:

– Szeretném a tanár úr nyilatkozatát a metapszichológiai rendszerekről, melyekről a pszichoanalitikai tapasztalat megállapította, hogy minden lelki történésnek alapjai.

A tanár úr széles gesztussal utasítja el magától a kérdést:

– Erről ma még nem lehet nyilatkozni.

Belátom, hogy konkrétabb, egyszerűbb, múltra irányulóbb kérdésekkel kell próbálkoznom:

– Mennyiben járult a háború a pszichoanalízis megértéséhez és mennyiben bizonyították be a pszichoanalitikus tan igazát?

Erre azután meg is kapom a választ:

– A pszichoanalízis túlélte a háborút. Ez ma már kétségtelen. Sőt, bizonyos rázkódásos idegbántalmak, az úgynevezett háborús neurózisok, még sok olyan orvosban is megértést keltettek a tudattalan lelki benyomások maradandó és kórokozó hatása iránt (ami a pszichoanalitikus tan lényege), akik eddig hitetlenül állottak a tanításokkal szemben. Belátták, hogy a neurózisok tüneteit nem lehet alexakt, fiziológiai frázisokkal elintézni, és hogy csak az értheti meg őket, aki rászánja magát, hogy a mögötte rejlő tudattalan lelki irányzatot felkutassa. Eléggé sajnálatos, hogy a háború kellett ahhoz, hogy ezt belássák, holott évtizedekkel ezelőtt is már módjukban lett volna az analitikus technikával e meggyőződést megszerezniük. Leleplezte a háború nemcsak a beteg, de az egészséges ember igazi természetét is, a magasztos ideálok, nemes jellemek mögött rejlő igazi emberi természetet, annak még ma is változatlanul primitív hátterét úgy, ahogy azt a pszichoanalízis az álmok elemzéséből, a tévcselekmények magyarázatából, az élcsek szétbontásából, a művészi alkotások, vallások és mítoszok elemző vizsgálatából háború nélkül is megállapította.

– A nagyközönségben az a hit terjedt el – mondom –, hogy a tanár úr tanai minden pszichikus történetet szexualitásra redukálnak. Mit szól ehhez, tanár úr?

– Das ist Unsinn – mondja a tanár –, egész egyszerűen ostobaság és tudatlanság. Azok, akik a pszichoanalitikus tanról ezt terjesztik, azok nem olvasták el az idevágó könyveket. Mendemondák alapján híresztelnek. Épp ilyen értelmetlen dolog volna azt állítani, hogy minden testi baj baktériumoktól származik. A betegségek közül csak a fertőző betegségek származnak baktériumoktól; éppen így a pszichikai jelenségek közül csak a neurózisok esetében szerepel a szexualitás zavarára mindig mint kórokozó. De ahogyan a fertőző betegségek megtámadta szervezetben is küzdelem folyik a baktériumok romboló hatása és a szervezet ellenállása között, úgy a neurózis is voltaképp az én védekezésem a szexuális kórokozóval szemben. A neurózisokon kívül pedig már egyetlenegy pszichikai jelenségről sem mondhatja és mondja a pszichoanalízis a szexuális tényező mindig jelenvalóságát és döntő jelentőségét. Például már az álomra vonatkozólag sem volna igaz ez, pedig sokan így állítják be az álomtanomat. Rég megírtuk: vannak nemcsak szexuális álmok, hanem p[é]ldának o[k]k[é]rt – H. P.] éhségálmok, szomj okozta álmok, nagyravágyási álmok, puszta álomfantáziák... A legfőbb vágyteljesülés pedig, melyet minden álom nyújt, maga az alvás, a tény, hogy aludjunk; hogy az ébrenlét zavaró gondolatai és gondoljai csak jelmezben, álomban jelentkezzenek, mely lehetővé teszi – a továbbalvást.

– Milyen benyomása van a tanár úrnak Magyarországról, más országokhoz viszonyítva, milyen talaja van itt a pszichoanalízisnek?

– Intellektuális körökben itt nagy érdeklődéssel és értelmességgel karolták fel a tanokat, Magyarországon nagyszámban találkozok az ember előítéletmentes és felszabadult értelmiségű emberekkel, akik a pszichoanalízisnek kezdettől fogva kész közönséget jelentettek. A pszichoanalitikus könyvek tömeges fogyasztása minden kétségen felül bizonyítja ezt. Azt kérdezi, hogy van-e ennek akár politikai, akár egyéb külsőségben, életformában rejlő oka is? Nem tudom, de nem is kutatom. Vegyük ez egyszer ezt az örvendetes ténytet egyszerűen ténynek, és ne akarjuk ezt is tényezőkre bontani. Az angolszász országokban már nagyon szép eredményekről számolhatunk be, Angliában is, de főképpen Amerikában ért meg [a] pszichoanalitikus tan igen jelentős elterjedést. Svájc és Hollandia is nagy részt vesz

a mozgalomban. A latin fajú országokban pedig épp a háború előtt állapíthattunk meg sokat ígérő kezdődést. De a háború, mint minden egyébben, itt is eltépte az érintkező szálakat. Hogy tőlünk függetlenül a mozgalom tovább folyik, az a nagy ritkán érkező hírek szerint mégis megállapítható. Az utolsó pszichoanalitikai, nemzetközi kongresszus 1913-ban volt Münchenben; a legközelebbi, az idei szeptember 21. és 22-én lesz Breslauban, ezen azonban, sajnos, csak a középhatalmakhoz s a semleges országokhoz tartozók vehetnek részt. Egyébiránt épp itt, a monarchiában van most megalakulófélben egy új, pszichoanalitikus szervezkedés, melynek még igen nagy jelentősége lehet... De erről most nem mondhatok bővebbet.

– Azt kérdezi, hogy a pszichoanalízis általános elterjedése és nevelő hatása, mert önmagával szemben őszintévé teszi az embert, mert az ösztöneit tudatossá teszi, s mert ilyenformán küzdelmet jelent az ösztönök ellen, hogy a pszichoanalízis valamikor meg fogja gátolni a háborút?

Siegmund [sic!] Freud arca még keskenyebb lesz, mélyebb lesz a vonás a szája körül, s egy pillanatra eltakarja a szemét.

– Nézze, a pszichoanalitikai tan annyira a kivételszámba menő emberek, annyira a kevesek tudománya, a lelki előkelőké, hogy egyelőre talán nem is szükséges, hogy általánossá legyen. Ehhez hosszú-hosszú evolúció kell. Akkor azonban, beláthatatlan idők múlva, ha a maga módján megnevelte az emberiséget, és lehetővé tette azt, hogy az eredendő ösztönök a széles néprétegekben is átszellemüljenek, akkor talán-talán lesz arra is mód, hogy az emberiség megkerülje a háborút.

Elhallgat Freud professzor. Nagyon fáradt az arca. Attól fáradt, hogy nem mondhatott hívőbb, vigasztalóbb szavakat.

Harmat Pál

Dénes Zsófia és Freud

Dénes Zsófia író nő három dologról volt nevezetes a magyar irodalmi életben. Mindenekelőtt százkét évet élt le, a magyar irodalmárok közül ő volt a leghosszabb életű. Másodsor: bensőséges, intim kapcsolatban állt Ady Endrével, egy ideig a nagy magyar költő menyasszonyának számított. Végül, de nem utolsósorban: Altschul Gizellának, Ferenczi Sándor pszichoanalitikus menyasszonyának (majd feleségének) unokahúga volt, jól ismerte Gizella „udvari körét”, mindenekelőtt Freudot és Georg Groddecket, „a vad analitikust”, de egy-két alkalommal találkozott Siegmund Freuddal is.

Ezért figyeltem fel arra, amikor egy Nemes Livia pszichoanalitikusnő által írott tanulmányban Freud professzor neve bukkant elő. Dénes Zsófia író- és újságíróként működött: tehát nincs semmi furcsa abban, hogy 1918-ban interjút készített a bécsi mesterrel. Meglepő viszont, hogy erről a tényről olyan kevesen tudnak.

Kiderült, hogy a Gyalog a baloldalon című, 1965-ben megjelent nonfikciós fikcióba Dénes Zsófia beleépitette az eredetileg a Világ 1918. augusztus 4-i számában kinyomtatott beszélgetést. Így aztán meg is jelent, meg nem is – ebben a formában több mint kilencven év után most lát újra napvilágot. (Angolul már megjelentek részletei az International Journal of Psychoanalysisban).

Az újságcikk egyébként összecsapott, gyorsan leírt sajtótermék. Néhol emlékeztet Karinthy Frigyes satirikus interjúparódiáira. Nem Freud, hanem inkább Dénes Zsófia stílusa tükrözi vissza. Stílusa akadozó, régimódi, egyáltalán nem gördülékeny. Dénes Zsófia írt ennél sokkal jobb riportot is (például szanatóriumi tartózkodását Groddecknél, ami a német Groddeck-hívők között kézzől kézre jár).

Ami a Freud-interjút illeti: nem világos, hogy miféle pszichoanalitikus szerveződés megalakítására gondolt Freud 1918 őszén. Breslauban (a mai Wrocławban) tartották volna meg az 1918-as kongresszust, a hadiszerezence forgandósága miatt azonban áthelyezték Budapestre. Hűségeseen visszaadja az interjú Freud pesszimizmusát; jellemző, ahogy Freud az álom munkát a baktériumokkal hasonlítja össze.

Az interjú ebben a formában több mint kilencven év után most jelenik meg újra. (A Freud által elmondottak háromszor is, a Gyalog a baloldalon, a Szivárvány és a Szivárvány Pesttől Párizsig című kötetben megjelentek.)

Dénes Zsófia a következő, nem mindig megbízható emlékeket tette közzé a Ferenczi körüli pszichoanalitikus csoportról:

Élet helyett órák (először 1940, később 1967): Ferenczi megemlézése (218. oldal);

Egyszeri kaland (1964): Konzílium Freudnál Bécsben (185–187.);

Gyalog a baloldalon (1965): Interjú Freuddal 1918-ban (294–300.), Ferenczi Sándor látogatása Adynál (337–338.);

Párizsi körhinta (1966): Nincsenek Ferenczire vagy a pszichoanalitikusokra vonatkozó emlékek;

Szivárvány (1970): Konzílium Freudnál Bécsben (11–18.), saját emlékek Ferencziről, irodalmi áttekintés Ferenczi életéről (47–61.), interjú Freuddal 1918-ban (61–66.), feszültségek Freud és Ferenczi között, Ferenczi és Dénes Zsófia búcsúlátogatása Ferenczi amerikai útja előtt (163–173.);

Úgy, ahogy volt (1974): saját emlék Ferenczi Sándorról, irodalmi áttekintés Ferenczi életéről (77–87.);

Tegnap újművészek (1974): nincsenek Ferenczire vagy a pszichoanalitikusokra vonatkozó emlékek;

El ne lopd a léniát (1978): Ferenczi két amerikai nőt kezel Budapesten (114–124.), Sigmund Freud emlékmúzeum (273–279.);

Szivárvány Pesttől Párizsig (1979): Konzílium Freudnál Bécsben (11–18.), saját emlékek Ferenczi Sándorról, irodalmi áttekintés Ferenczi életéről, interjú Freuddal 1918-ban (51–72.), szanatóriumi kezelés Georg Groddecknél (125–176.), feszültségek Freud és Ferenczi között, Ferenczi és Dénes Zsófia búcsúlátogatása Ferenczi amerikai útja előtt (177–188.), találkozás Lou Andreas Saloménnél (189–209), találkozás Marie Bonapartéval (247–259.);

Akkor a hársak épp szerettek... (1983): Nincsenek Ferenczire vagy a pszichoanalitikusokra vonatkozó emlékek;

Talán Hellász küldött (1984): Nincsenek Ferenczire vagy a pszichoanalitikusokra vonatkozó emlékek.